

NATPIS IZ XIV STOLJEĆA NA DUPCU KOD DUBROVNIKA

VINKO FORETIĆ — ANTE MARINOVIĆ

Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku poduzeo je god. 1952. ekipno proučavanje Dubrovačke Župe. Kao rezultat tog proučavanja objavljene su već zanimljive radnje Olge Oštrić, Lukše Beritića i Ivana Marovića u »Analima« tog Instituta.

Sudjelujući u toj naučnoj ekipi pozabavili smo se čitanjem oštećenog i teško čitljivog natpisa koji se nalazi među kamenim ulomcima što ih je Antun Macan sakupio u svojoj kući u Dupcu na početku Dubrovačke Župe. Učinili smo to zbog toga što je to jedan od najstarijih dubrovačkih kamenih spomenika na kojemu su uklesana i dva vlasteoska grba, koji se također ubrajaju među najstarije.

I naknadno smo kasnije više puta prilazili čitanju toga natpisa. Pri tome nam je mnogo pomogao Đino Sukno, namještenik Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, pri čitanju samog natpisa, dok nam je prof. Josip Lučić, koji istražuje prošlost Dubrovačke Župe, ponudio većinu ovdje objavljenih dokumenata.

Natpis, koji je pisan epigrafskom goticom, donosim u prilogu fotografiji, a ovdje ga objavljujem u transkripciji kapitalom.

† IN X NOIE AM: ANNO D: M:CCC:XXX:VI: DIE:
XII: INTRANTE MENSE MADII: ISTA ECC FVIT
FABRICATA: AD HONORĒ DI: ET GL'OSE: VIRGINIS
MARIE ET OIV; SCOR ET AD HONORE; ET REVEREN
CIAM NŌIS SĀISSIMI STEPHANI PI MARTIRIS XPI:
QVA; ECCLIA; FECIT FABRICARE STEPHANVS. FIL?
MICHAELIS. SILLIVESTRI: PRO AIA SVA ET OI
VM SVORUM DEFUNCTORVM †

Razriješivši kratice naše čitanje je ovakvo (metnuvši u zagrade slova kojih u natpisu nema):

† IN X[PISTI] NO[M]I[N]E AM[EN] ANNO D[OMINI]
MCCCXXXVI DIE
XII INTRANTE MENSE MADII ISTA ECC[LESIA] FVIT
FABRICATA AD HONORE[M] D[E]I ET GL[ORIO]SE VIRGINIS
MARIE ET O[MN]IV[M] S[AN]C[T]OR[VM] ET AD
HONORE[M] ET REVEREN
CIAM NO[M]I[N]IS S[AN]C[T]ISSIMI STEPHANI P[ER]IMJ
MARTIRIS XP[IST]I
QVA[M] ECCL[ES]IA[M] FECIT FABRICARE STEPHANVS
FIL[IVS]
MICHAELIS SILLIVESTRI PRO A[N]I[M]A SVA ET O[MN]I
VM SVORUM DEFVNCTORVM †

Na početku i na svršetku natpisa nalazi se križ.

U hrvatskom prijevodu ovaj natpis glasi:

»U ime Hrista amen. Godine Gospodnje MCCCXXXVI dana XII u nastupu mjeseca svibnja ta crkva bila je sagrađena na čast Boga i Slavne Djevice Marije i svih svetih i na čast i poštovanje presvetog imena Stjepana prvog mučenika Hristova, koju je crkvu dao sagraditi Stepe, sin Mihoilja Silivestrovića, za dušu svoju i svih svojih pokojnika«. ¹

Temelji crkve sv. Stjepana, o kojoj je riječ u natpisu, nalaze se još danas na Dupcu. Odmah tik do temelja crkve na zapadu probijen je u 19. stoljeću kolni put i napravljen dublji usjek puta koji ide u Župu dubrovačku i dalje, a za usjekom odvaja se kolni put prema Trebinju i dalje. Natpis je bio iz ruševina crkve odnesen i stajao je neko vrijeme uzidan na zapadnom potpornom zidu usjeka uz stepenice kojima se uzlazi u Macanovu kuću. Budući da se nalazio tu izvrgnut raznovrsnim nepogodama, njegov sadašnji vlasnik Antun Macan prenio ga je među svoje starine. Na natpisnoj ploči nalazi se iznad natpisa isti grb u dva jednaka primjerka, a u sredini između dva grba nalazi se posebno isti cvijet koji je i motiv grba.

U Dubrovačkom arhivu postoje podatci o crkvi sv. Stjepana, položaju Dupca, porodici *Silivestri* i osnivaču crkve Stepu.

U knjizi 11. serije »Diversa Cancellariae« Dubrovačkog arhiva na foliju 122. pod datumom od 17. listopada 1336. zabilježena je ova tužba:

Die XVII. octubris

Stepe de Silivestro conqueritur quod de quadam ecclesia quam ipse fecerit in Breno loco dicto Dobeč fuerunt destructe lictere et fracte lictere et arma et omnia que fieri fecerit pro signo.

¹ Na taj natpis osvrnuo se već C. Fisković: Prvi dubrovački graditelji, Dubrovnik 1955 str. 65. U Župi, i to u selu Kuparima, ima druga crkva sv. Stjepana, koja je kao i crkve sv. Stjepana u Rijeci dubrovačkoj i u Zatonu, vezana za legendu o kralju Stjepanu i kraljici Margareti.

Taj je dokument važan za prosuđivanje samog natpisa. Nije do-
duše, u tužbi napisano ime sveca kome je crkva posvećena, ali nema
sumnje da se radi o crkvi sv. Stjepana. *Stepe de Silivestro* (što je ista
osoba sa *Stephanus filius Michaelis Sillivestri* natpisa) tuži se dakle da
je natpis u crkvi bio oskrvnut, da su naime uništena i slomljena slova i
grbovi i sve što je dao učiniti kao znak uspomene. Zaista, natpis je dosta
oštećen i po svemu se čini da to nije učinio zub vremena, već da je netko
nasilno ošteti natpis. Pogotovu je oštećen dio natpisa, na kojem se na-
lazi ime osnivača, naime: STEPHANVS FIL[IVS] MICHAELIS SILLI-
VESTRI. Dok smo STEPHANVS FIL[IVS] uspjeli bez druge pomoći
dešifrirati, priznajemo da smo MICHAELIS SILLIVESTRI uspjeli pro-
čitati tek onda kad smo pomoću arhivskih dokumenata upoznali da je
Stepe bio član obitelji *Silivestri* ili *de Silivestro* i, daljom dedukcijom,
da mu je otac bio *Mihailj*. Po svemu dakle zaključujemo da je grb nad
natpisom u dva primjerka grb obitelji *Silivestri*.

Poznata je ugovorna isprava Dubrovnika od g. 1253. upućena bu-
garskom caru Mihajlu Asenu kad su sklapali savez protiv srpskog kralja
Stefana Uroša I. Nalazi se u Dubrovačkom arhivu.² Tu se kao svjedoci,
koji se kunu u ime Dubrovnika da će obdržavati ono što se u ispravi
spominje, poimence navode svi važniji funkcioneri Dubrovačke općine
te među njima i članovi Velikog vijeća. Među njima se spominje i
Михоиль Силивѣстровъкь.

Gotovo su sva prezimena u ovoj ispravi pisana na икъ, što znači
na -ić, rijetko na ѣкъ, dakle praktično na -ić, a još rjeđe samo na къ,
kao što je u navedenom primjeru. Mi mislimo da je tu propustom izo-
stavljeno pred къ jedno и ili ѣ. Možemo dakle kazati da je to lice
Mihailj Silivestrovic. Vidjet ćemo kasnije i razne dokumente o toj poro-
dici, no već sada možemo učiniti neke napomene. Naziv te obitelji dolazi
nam u nekoliko varijanata, i to u latinskim varijantama *Silivestri* (*Silli-
vestri*), *Silvestri*, *de Silivestro* (*Sillivestro*), *de Silvestro*, i u slavenskoj
varijanti *Silivestrovic*. Ovo je ime bez sumnje patronimičnog porijekla
od nekog pretka *Silvestra*. *Silvestri* (*Silivestri*) je genitiv singulara imena
Silvester (*Silivester*), a *de Silvestro* (*Silivestro*) je ablativ singulara. Po-
znato je da su stari Dubrovčani imali za mnoga prezimena varijantne
oblike, pa tako romanski (latinski ili talijanski) i slavenski naziv. Veći-
nom u tekstovima pisanim latinski ili talijanski dolazi latinski ili tali-
janski naziv, a u tekstovima pisanim hrvatski dolazi slavenski naziv.
Opravdano je da mi, pišući hrvatski, i danas nazivamo tu obitelj *Sili-
vestrovic*. U dokumentima na latinskom i talijanskom jeziku osnivač
crkve dolazi većinom pod imenom *Stepe*, jednom samo kao *Stepanus* (i
to u genitivu *Stepani*), jednom samo *Stiepe*, a tek u malo slučajevu, u
dokumentima pisanim latinski, kao *Stephanus*. Opravdano je dakle da
ga nazivamo *Stepe Silivestrovic*, no gdje to odgovara pri citiranju do-

² Vidi Miklosich: *Monumenta serbica . . .*, Viennae 1858, str. 35-40. Svi doku-
menti spomenuti u ovoj radnji, osim natpisa, nalaze se u Dubrovačkom arhivu. Kontrolirali smo u Arhivu sve dokumente koje ovdje citiramo prema objavljenim izvorima.

kumenata, pridržavat ćemo se načina kako je u odnosnom dokumentu napisano.

G. 1281. spominje se u jednoj ispravi *Michael Silvestri et Benedictus filius dicti Michaelis*.³ Sigurno je ovaj *Michael Silvestri* iz g. 1281. isto lice koje i onaj *Mihoilj Silivestrović* iz g. 1253. On ima sina Benedikta. U drugoj jednoj ispravi iz g. 1281. spominje se u dativu *Benedicto filio Michaelis Silvestri*.⁴ Iste godine spominje se pri jednoj prodaji kao susjedna kuća ona *Michaelis Silvestri*.⁵ G. 1297. pravi oporuku *Maria filia condam Benedicti de Silvestro*. U oporuci spominje i svoju majku, a *Mihoilja Silivestrovića* spominje kao svoga djeda (*»de Michaele Silivestri avo meo«*).⁶

Brata, udovica pokojnog Mateja de Boia (*condam Mathei de Boia*),⁷ obvezala se ispravom napisanom 20. prosinca 1307. rukom dijakona Andrije Beneše o načinu isplate preostale svote Stepu Silivestroviću za miraz što se dao njemu za Bratinu kćer Toliju s kojom se ima ženiti.⁸ Ta stvar zaostalog dijela miraza riješena je bila 7. listopada g. 1312., i pod istim datumom to je zapisano u knjizi 5. serije »*Diversa Cancellariae*«, a u tom zapisku spominje se i isprava od 20. prosinca 1307. Ovdje u ovom zapisku zove se više puta Stepe latinski *Stephanus de Silvestro*. G. 1319. spominje se *Stepe de Silvestro* među onima koji moraju platiti općini određene svote u vezi sa žitom.⁹ Iste godine Malo vijeće odlučuje da dvije oboružane barke moraju poći protiv ljudi iz Krajine i susjeda im koji pljačkaju Dubrovčane. Kao zapovjednici baraka (*comiti*) izabrani su *Stepe de Silvestro* i *Pasqua de Desen*.¹⁰ U mjesecu studenom 1324. bio je spor o nekom zemljištu u ravnici Gruža (*Gravosio in plano*) između Marije de Bubana i *Stepe de Silvestro*.¹¹ Vijeće umoljenih zaključuje 24. svibnja 1327. neka se pošalje općinski brod (*lignum comunis*) da progoni ljude dviju barki koje su opljačkale jednu dubrovačku barku u vodama Neretve. Kao zapovjednik (*comitus*) tog broda izabran je *Stepe de Silvestro*, a isti taj brod ima prevesti u Split poslanika Klima de Goce da se žali što su te dvije barke bile opremljene upravo u njihovu gradu i području te da traži naknadu štete.¹² Dana 18. prosinca 1330. bi *Stepe de Silvestro*¹³ od Malog vijeća imenovan jednim od dvaju skrbnika nekoj ženskoj osobi.

³ Čremošnik: Spisi dubrovačke kancelarije, Zagreb 1951, str. 175.

⁴ Nav. djelo str. 175.

⁵ Nav. djelo str. 210.

⁶ Testamenta de Notaria knj. 2, f. 27.

⁷ Kasnije spominje se kći ovoga kao *Tolia filia Mathia de Bola*, dakle ovdje se spominje *Matiija*, i to barbarski mjesto »*Mathie*«, a prezime je ovdje označeno kao *Bola*. To isto prezime dolazi još i kao *Bolia*.

⁸ Ovdje se naziva *Tolia*, a kasnije je g. 1337. njezin muž u svojoj oporuci naziva *Tola* (pisano *Tola* i *Tolla*).

⁹ Monumenta ragusina V str. 133.

¹⁰ Nav. djelo str. 137. Netačno je tu tiskano »*Stipe*« mjesto *Stepe* u originalu. Inače ikavski oblici česti su u dubrovačkim dokumentima 13-15. stoljeća, ali ovdje konkretno to nije slučaj.

¹¹ *Diversa Notariae* knj. 4, f. 62 v.

¹² Monumenta ragusina V str. 241.

¹³ Nav. djelo str. 303.

Sl. 1 — Natpis iz XIV stoljeća na Dupcu kod Dubrovnika

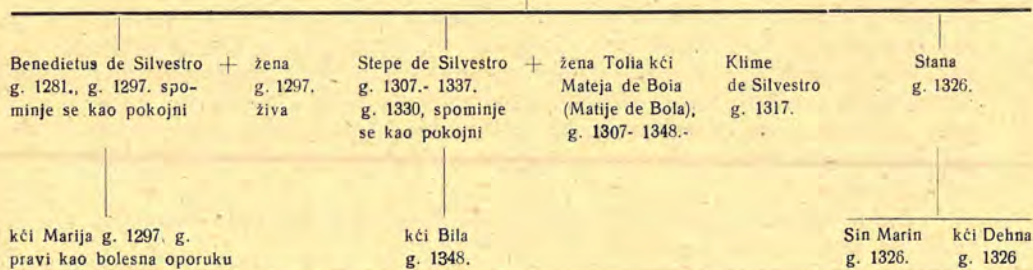
(»*pro maritacione Dechne fillie mee*«).²¹ Ovdje se ne spominje ni ime Stanina muža ni njezino prezime dobiveno vjenčanjem niti se ističe da je ona sestra Stepa de Silvestro. U tom se dokumentu naziva Stepe samo latinski *Stephanus*.

Prije daljnjeg razmatranja moramo genealoški povezati ove razne članove porodice *de Silvestro*. Nigdje nam se, osim kod natpisa, ne spominje Stepe kao sin Mihoilja. No moramo istaknuti da on u svojoj oporuci ostavlja nećakinji Dehni 40 perpera za popravak kuće, a u spomenutoj ispravi o zalogu vidimo da je Dehna kći Stane, kćeri pokojnog Mihoilja de Silvestro. Sigurno se radi o istoj osobi.

Od spomena Mihoilja Silvestrovića g. 1253. do prvog Stepova spomena u dokumentima g. 1307, kad je Stepe sklopio ugovor o mirazu, prošle su pedeset i četiri godine, a do oporuke Stepove u godini 1337, kad se Stepe posljednji put spominje kao živ, prošle su osamdeset i četiri godine. To je mogući vremenski raspon dviju generacija. Možemo dakle stvoriti priloženu genealogiju.

GENEALOGIJA SILIVESTROVIĆA

Mihoilj Silvestrović (Michael de Silvestro, Michael Sillivestri)
g. 1253. — 1281., g. 1297. spominje se indirektno kao pokojni

Iz spomenutih dokumenata i opširne oporuke možemo stvoriti sliku o Stepu Silvestroviću. Stepe je bio imućan čovjek. Posjed obitelji Silvestrovića bio je u Gružu (u području današnjeg Lapada), u ravnici pred morskom uvalom Sumratin koja je tako prozvana po crkvi sv. Martina. Na posjedu su bili vinogradi. Tu su razni članovi te obitelji dobili svoj dio. Stepe je tu imao u prvom redu vinograd, vrt sa šetnicom i odrinom gdje je gojio povrće i voćke, od kojih se spominju smokve. Vodio je znatno kućanstvo. Držao je tri udate i tri neudate kućne pomoćnice. Stepe je imao u Dubrovniku stojnu kuću u kojoj je stanovao i još jednu koju je davao u najam. Njegova žena Tola posjedovala je pak vinograde u Župi kojima je ona raspolagala, a on je od nekog dužnika držao u zalogu jedan vinograd.

Stepe je raspolagao znatnom količinom gotova novca, što ga je posuđivao na razne načine. Za neke zajmove se ne kaže kako su davani. Za neke se pak veli da su dani uz notarsku ispravu, a neke je davao uz

²¹ *Diversa Notariae* knj. 5., f. 124. v.

zalag. Zalozi su bili razni predmeti, no većinom zlatni i srebreni nakit. Naravno, vino i smokve sa svojeg posjeda Stepe je unovčavao, ali se bavio i trgovinom: životinjskim kožama, krznom, svilom i fuštanom.

Stepa ne nalazimo kao funkcionera u državnim poslovima, ali g. 1319. i 1324. bio je zapovjednikom općinske oboružane barke, a nekoliko puta imenovan je od Malog vijeća skrbnikom.

Duga je i zanimljiva Stepova oporuka. U njoj on nabraja sve svoje dužnike i svu svoju nepokretnu i pokretnu imovinu. U isto doba sastavila je i njegova žena Tola oporuku, ali ta oporuka iz g. 1337. nije sačuvana, već ona kasnija iz g. 1348. Žena Tola odobrila je mužu oporuku, a muž njezinu. Sporazumno su se dogovorili i u oporukama g. 1337. ostavili da ona svoj vinograd u Župi proda, a on njoj ostavlja vinograd u Gružu. To je uostalom sve što joj ostavlja, a sve drugo ostavlja u pobožne i dobrotvorne svrhe. Za stojnu kuću određuje da ima služiti za spomen njegove duše tako da se od najma kuće godišnje priredi braći propovjednicima (dominikancima) jedan objed, a što od toga preostane da se također godišnje priredi jedan objed siromasima, ali s napomenom da od najma treba kuću i popravljati. U oporuci nabraja sve dužnike, zaloge, životinjske kože, krzna i svilu što ima na skladištu, vinograd koji ima u zalogu, a i kućne potreštine općenito spominje. Sve to, kao i vinograd u Župi, treba da se proda i taj novac upotrijebi, kao i utjerani dugovi, u pobožne i dobrotvorne svrhe koje napose nabraja. Sve osim vinograda cijeni na svotu od 1700 perpera otprilike, a vinograde u Župi na 1000 perpera. Određen dio ostavlja za mise, pa za redovnike bez obaveze misa i za redovnice, zatim ostavlja, po dubrovačkom običaju, u ime zlo stečenog (*pro male ablato*), nekima oprašta dug, ostavlja siromasima, a posebno gubavcima, slijepima i hromima. Ostavlja i svojim kućnim pomoćnicama. Za Radicu i Prubnu naročito ističe da im ostavlja svakoj 30 perpera za udaju pod uvjetom da vjerno služe njegovoj ženi. Među izvršiocima oporuke imenuje i svoju ženu. Vrlo je važno što se pobrinuo i za crkvu sv. Stjepana na Dupcu koju je osnovao. Sigurno je već prije imao ili nabavio za nju zemljište, a sad određuje 100 perpera da bi se njima podmirili troškovi za nasadiivanje vinograda na tom zemljištu, što treba da služi ka opskrba crkve.

Do g. 1340. Tolia nije prodala vinograde u Župi, pače smo vidjeli da je te godine kupila kod svoje rodice Ane vinograd u vrijednosti od 160 perpera. Tolin muž Stepe cijenio je vinograde u Župi na 1000 perpera, što znači da je Tolia htjela zaokružiti svoj posjed vinograda.

Tolia je g. 1348. sastavila novu oporuku, a ona iz g. 1337. prestala je vrijediti. Ta je oporuka znatno kraća od one njezina muža iz g. 1337. Sadrži samo jednu stranu i pet redaka. Iz nje vidimo njezinu tadašnju imovinu. Stilizacija je oporuke dođuše teška, te se moramo truditi da je razumijemo. Vidi se, među ostalim, da je Tolia kupila od Marina Spualdo dvije susjedne kuće koje se spominju također kao jedna te određuje da mu se za njih plati 1000 perpera, a on da izda notarsku ispravu kojom jamči novom vlasniku sigurnost posjeda. Ovu kuću pak ostavlja dominikancima. I drugu kuću na teritoriju sv. Klare ostavlja u pobožne svrhe. U novcu i predmetima ostavlja također za pobožne i dobrotvorne

svrhe, i nešto na isti način pojedinim osobama. Kućne pomoćnice Radica i Prevna (u oporuci Stepa nazvana Prubna) još su bile u njezinoj službi, a još nisu bile primile svaka po 30 perpera, koje im je njezin muž bio ostavio za udaju. Sada ona spominjući kako im je Stepe to bio odredio, ponovno određuje za svaku po 30 perpera. Ostavlja ponešto i svojoj rođici Anici (Ani) de Bola, iz istog roda. Izričito ne spominje vinograde ni u Župi ni u Gružu, ali ipak općenito spominjući vinograde, Omenadi, služi u njezinu vinogradu, ostavlja 20 perpera za njegov dug, a na kraju oporuke veli: »Također hoću da moji pitropi (naime izvršioći oporuke) prime prinos vinograda od ove godine, jer sam ih ja svojim novcem obradila, i neka ga razdijele za moju dušu, kako se njima sviđi.«²² Začudo što svojoj kćeri Bili ostavlja samo jedan stari pokrivač i jedan par platnenih plahta. Njezin muž Stepe u oporuci Bilu ne spominje. Na temelju konteksta odnosnih isprava i okolnosti možemo zaključiti da Stepe ne spominje Bilu smatrajući da će ona naslijediti imovinu nakon majke, odnosno da će se Bila u svakom slučaju još za života moći podmiriti iz imovine posjeda u Gružu i ostale majčine imovine (osim vinograda u Župi, jer se novac od njihove prodaje ima također upotrijebiti u pobožne i dobrotvorne svrhe). Iako je još g. 1340. Tolia od rođice Ane kupila u Župi još jednu parcelu vinograda, moramo pretpostaviti da je vinograde u Župi ipak konačno otuđila. Sigurno je još za života kćeri prodala vinograd u Gružu, ali budući da ga je još g. 1348. svojim troškom obradila, htjela je da pitropi (izvršioći oporuke) prinos te godine utjeraju i namijene za njezinu dušu. No iz Tolijine oporuke vidimo da je i ona bila osnivač jedne crkve nedaleko one što ju je zasnovao njezin muž. To je bila crkva sv. Ursule (Orsule), po kojoj se i danas odnosni predio uz nju naziva Orsula. Ona je dala izgraditi tu crkvu te u oporuci određuje da se isplati majstorima Dikoju i Radosti 65 perpera za njihov rad, a ostavlja još 30 kvinkvija bijelog i 40 kvinkvija crvenog vina, da se crkva dovrši. Nju ostavlja dominikancima. Crkva kao ruševina postoji i danas. 11. listopada 1343. Veliko vijeće bilo je zaključilo da se od općinskog zemljišta iznad sv. Jakova (u Višnjici) daruje zemljište bilo kome koji bi htio tu sagraditi crkvu, naime zemljište za crkvu i vrt, a isto tako da se daruje zemljište za gradnju kuća i pomoćnih zgrada kao i obradivo zemljište za seljake koji bi se tu naselili, s povlasticom za seljake, kako to odredi knez s Malim vijećem.²³ Našla se eto Tolia, žena Stepa, koja je tu sagradila crkvu, a poznato je da je tu u blizini i postojalo nekoć naselje.

Počevši od Tabora na dubrovačkim Pločama trasom današnjeg kolnog puta do samostana sv. Jakova išao je stari dubrovački drum. Od samostana sv. Jakova penjao se prema položaju crkve sv. Ursule, a zatim od tog položaja obilazeći Žarkovicu dalje na Željeznu ploču (današnje selo Brgat gornji) i dalje na Ledenice (zване Carina), gdje je bila dubrovačka granica. No od mjesta kraj sv. Ursule odvajao se kraći put prema

²² *Item vollo quod pitropi mei recipiant fructum vinee de hoc anno quia cum pecunia mea laboravi eam et dividant pro anima mea pro ut eis placet.*

²³ *Monumenta ragusina* I, str. 145.

dubrovačkoj Župi, visoko na pogledu mora, spuštajući se preko Dupca, kojim je i počinjala Župa. Da li je nazivom »Dubac« obuhvaćen bio još i širi prostor od onog koji danas taj pojam obuhvaća, može biti premetom posebnog proučavanja. Svakako, ono što danas nazivamo Dupcem jest položaj na prevali brdskog lanca. Koliko smo dosad našli i uočili, prvi put se spominje Dubac, i to u varijanti *Dobeç* (ili *Debeç*), u knjizi »Liber de maleficiis et dampnis datis« (prvoj knjizi današnje serije »Lamenta politica«) na foliju 33. Zbog velike sličnosti slova *o* i slova *e* i zbog nešto potamnijelog slova u tekstu teško se odlučiti o kojem se slovu radi, ali vjerojatno je *o*. Tu je zabilježena tužba što ju je podigao kovač Radin u ime svoga brata Krsinje, seljaka kod Ursacija Crijevića, koji je Krsinja vraćajući se kući u Župu bio na Dupcu kod puča (*apud puteum*) napadnut i opljačkan. U jednom dokumentu od 3. svibnja 1335. spominje se *Dobeç* (s malom sumnjom da nije možda *Debeç*).²⁴ U 11. knjizi serije »Diversa Cancellariae«, gdje je pod datumom od 17. listopada 1337. zabilježena tužba o oskvrnjenju crkve, posve jasno i nesumnjivo piše *Dobeç*.

Ova crkva sv. Stjepana na Dupcu postala je uzorom za gradnju crkve Gospe od navještenja na Krstacu, kako se zvalo tada cijelo brdsko područje iznad Dubrovnika počevši od Gruža sve do Ploča. Anđelo Ljutica svojom je oporukom od 5. svibnja 1348. među ostalim odredio da se sagradi na brdu Krstacu na putu prema Ombli što prije crkva Gospe od navještenja.²⁵ Za tu crkvu namjenjuje svoj vinograd u Župi. Ljutica je umro odmah nakon izrade oporuke. Već 8. svibnja 1348. njegova žena Draže sastavlja oporuku u kojoj muža naziva pokojnim.²⁶ Pitropi njegove oporuke nastojali su što prije sagraditi i dovršiti crkvu Gospe od navještenja na Krstacu, te su u tu svrhu sklopili 4. studenog 1350. ugovor s kamenarima Ivanom i Račom za dovršenje te crkve prema uzoru crkve sv. Stjepana na Dupcu. Zbog toga je važno da se taj ugovor donese u cjelini :

Die IIII mensis novembris

Yvanus petrarius *faciunt manifestum quod promittunt et se obligant*
Don Laure,

Raça petrarius *Çive de Tudisio et Angelo de Maxi pitropis et comissariis Angeli de Liutiça de complendo ecclesiam*
fondamentatam in monte Cresteç ad illum modum et simillitudinem ecclesie Sancti Stephani de Debeç (ili možda Dobeç) pro yperperis centum X, sine trulo. Et teneantur facere tria pillastra et II piçola circa ecclesiam ad expensam dictorum petreriorum de manipulis, hoc pacto et conditione

²⁴ *Diversa Cancellariae* knj. 12., f. 86.

²⁵ Oporuka Ljutice u *Testamenta de Notaria* knj. 5., f. 2. v. — 4. v. Odnosni pasus na foliju 2. v. glasi: *Ancora de questi denarii sia lavorata una ecclesia in lo monte de Cresteç ne la via d Ombla, ad honore de Sancta Maria Annunciata, e sia lavorata lo piu tosto che porra. Vidi i Fisković: nav. djelo str. 65.*

²⁶ *Testamenta de Notaria* knj. 5., f. 4. v. — 5. v.

*quod dicti petrarii dare debeant ad marinam eorum expensis tufos pro tota revolutione ecclesie et portam boratam et furnitam de eorum lapidibus. Item promisserunt dare dictis pitropis plancham ad altare longam sex palmorum et amplam IIII palmorum. Et omnia predicta debent dare ad marinam Gravosii omnibus eorum expensis. Et dicti pitropi debent ipsas res conduci facere sursum ad ecclesiam predictam. Terminus usque ad sanctum Georgium proxime venturum.*²⁷

Prema tome ugovoru vidimo da je crkva Gospe od navještenja bila već građena po uzoru crkve sv. Stjepana na Dupcu i da je postojala obaveza da se dovrši za 100 perpera. O drugom se kamenu za gradnju crkve ne govori (dakle: ili je crkva bila već do te mjere gotova da ga nije trebalo ili se priskrbilo za nj na drugi način), već samo o tufu za gradnju svoda, o trima pilastrima, dvama pižulima, vratima i oltarnoj ploči. To se sve uključuje u cijenu od 100 perpera s uvjetom da se dostavi na obalu u Gružu, a za prijenos gore pobrinut će se pitropi. Crkva Gospe od navještenja kasnije je, u prvoj polovini XVII stoljeća, povećana i dodana joj sa sjeverne strane posebna kapela sv. Trojstva.²⁸ Povećanje crkve Gospe Nuncijate izvršilo se prema zavještaju Stijepa Sorkočevića iz godine 1532, a dodatak sjeverne kapele prema zavještaju Tome Sorkočevića iz godine 1600. Na toj sjevernoj kapeli nalazi se i grb Sorkočevića. Inače, među rektorima crkve Nuncijate spominje se neko vrijeme g. 1497—1501. i poznati dubrovački pjesnik Džore Držić.²⁹ Današnja crkva Gospe Nuncijate ne može nam dakle poslužiti kao uzorak po kome bismo mogli prosuditi kakva je bila crkva sv. Stjepana na Dupcu. No sudeći po spomenutom ugovoru od g. 1350. gdje se ona spominje, imala je i svod i malu kupolu. Kad se naime izričito veli za crkvu Gospe od navještenja da ima biti bez kupole, a crkva sv. Stjepana joj se postavlja kao uzor, to smo po tom naročitoj karakteristici vlasni zaključiti da je crkva sv. Stjepana imala malu kupolu (velimo malu jer je i crkva malena). Crkva i položaj i kasnije se spominju. Zanimljiv je njezin spomen u godini 1498. Bartolomej de Sfondratis iz Kremone, notar i sekretar Dubrovačke republike, kao univerzalni nasljednik don Stjepana Radulinovića, plebana u Novom Brdu, dariva posebnom darovnicom Marku Radosaliću iz Župe jedan grob pokojnog don Stjepana Radulinovića u crkvi sv. Stjepana na Dupcu u župi *in ecclesia sancti Stephani de Dubaz in Breno*) s napomenom da može

²⁷ Diversa Cancellaria knj. 12., f. 295. v. Vidi i C. Fisković: nav. djelo str. 65. Ovdje se oporučitelj jasno piše u genitivu *Angeli de Liutića*, te smo po tom dokumentu prezime ispravno transkribirali u *Ljutica*, no u njegovoj oporuci zapisan je kao *Angelo de Lutitia* (ili *Letitia*), a u oporuci žene kao *Angelo de Lutića*. U brojnim drugim dokumentima to se prezime piše *Liutića*, što odgovara dakle transkripciji *Ljutica*.

²⁸ O povećanju crkve Gospe Nuncijate i nadodatku kapele sa sjeverne strane vidi bilješku iz g. 1641. u Testamenta de Notaria knj. 51., f. 80. v. — 81. U vezi s time vidi još *Distributiones testamentorum* knj. 32., f. 109. v., 110. v. — 111. i Testamenta knj. 51, f. 80.

²⁹ O tome vidi Jireček: *Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić* (Archiv für slavische Philologie Bd. XVIII, str. 73-74 i (Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte (isti Archiv Bd. XXI str. 453, 454, 456).

metnuti na grob i svoj natpis.³⁰ Ovdje se odnosni položaj izričito već piše *Dubaz*.

Dubrovački kronisti Anonim i Ranjina ubrajaju obitelj *De Silvestro* u popis dubrovačkih vlasteoskih porodica i kažu da potječe iz starog Epidaura, dakle od prastanovnika Dubrovnika. Porodica ovih Silivestrovića izumrla je već u XIV stoljeću. Dalje je ne nalazimo spomenutu. Stepe je imao samo kćer Bilu, Benedikt kćer Mariju, dok se Klimova djeca ne spominju. Anonim nam u svojoj kronici bilježi da je porodica izumrla godine 1348, a Ranjina veli samo da je izumrla, ali ne označuje godinu. Benedikt je umro sigurno ranije. Za Stepa znamo da je pravio oporuku g. 1337, a da se g. 1340. spominje kao pokojni. Tolia, žena Stepova, napravila je oporuku g. 1348. te je, po svoj prilici, i ona te godine umrla, a vrlo vjerojatno u toj godini kuge i njihova kći Bila.³¹

Natpis na Dupcu svakako je zanimljiv. Njegovim razrješenjem saznali smo kojoj obitelji pripada grb na natpisu. Prvi datirani grb i to porodice Beneše nalazi se na drugom već publiciranom natpisu iz g. 1286, u kojem Šimun Beneša (ovdje u natpisu nazvan *Benisa*) spominje osnivanje crkve sv. Nikole u Gružu.³² Ovaj u Dupcu, u koliko smo uočili, drugi je do sada poznati datirani grb u Dubrovniku, pa i ta okolnost daje veće značenje tom natpisu.

³⁰ *Diversa Notariae* knj. 78., f. 47. v. O Bartolomeju de Sfondratis vidi Jireček: *Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner* (spomenuti *Archiv* Band XXIV str. 517, Band XXVI str. 195-196).

³¹ O Silivestrovicima vidi i Jireček: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters III* (Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, 49. Bd. str. 60).

³² Vid Vuletić-Vukasović: *Sredovječni natpisi. A. Natpisi dubrovački* (Starohrvatska prosvjeta VIII — g. 1904. sv. 1-2. str. 26-27).

Riassunto

L'ISCRIZIONE DEL XIV SECOLO A DUBAC PRESSO DUBROVNIK

Nella casa di Antun Macan a Dubac, presso Dubrovnik, si trova una iscrizione in caratteri gotici epigrafici, risalente al XIV secolo. Su di essa si trovano due copie di uno stesso stemma gentilizio. L'iscrizione si allega in riproduzione fotografica. Gli autori nell'articolo trascrivono l'iscrizione in caratteri capitali, prima riproducendo l'iscrizione alla lettera, poi sviluppando le abbreviazioni. Ecco la traduzione dell'iscrizione: »Nel nome di Cristo amen anno del Signore MCCCXXXVI nel dì XII del mese di maggio questa chiesa fu costruita a gloria di Dio e della Beata Vergine Maria e in segno di onore e di rispetto del santissimo nome di Stefano primo martire di Cristo. Questa chiesa fu fatta costruire da Stefano figlio di Michele Sillivestri per la salvezza dell'anima sua e dei suoi defunti«. Dal testo si comprende che l'iscrizione fu posta a ricordo della costruzione della chiesa di S. Stefano, le cui fondamenta sono ancora visibili a Dubac accanto alla casa di Antun Macan. L'iscrizione è di difficile lettura. Nel decifrare il testo, gli autori si giovano dell'aiuto del collaboratore dell'istituto scientifico Gino Sukno. Il prof. Josip Lučić ha messo a disposizione degli autori i documenti dell'archivio. Grazie al concorso di questi fattori si riuscì a decifrare tutto il testo dell'iscrizione e si constatò che la chiesa fu costruita da Stefano figlio di Michele Sillivestri, il quale fece mettere l'iscrizione. Nel testo latino, Stefano viene indicato come »Stephanus filius Michaelis Sillivestri«. Dalla consultazione dei documenti d'archivio editi e inediti, gli autori hanno appurato che la famiglia alla quale appartiene il fondatore della chiesa, in latino si chiamava *Sillivestri* e in lingua slava *Silivestrovic*. Inoltre, nei documenti, il nome del fondatore appare sotto la forma di Stephanus, ma anche in quella di *Stepe*, mentre il padre, oltre che con la forma latina di *Michael*, viene indicato anche con la forma *Miholj*. Inoltre, gli autori hanno potuto stabilire che l'iscrizione fu danneggiata da una mano inconsulta già nel XIV secolo. Nel loro lavoro, gli autori forniscono anche molti altri dati sulla chiesa di S. Stefano e sulla famiglia che la fondò. Questa famiglia faceva parte del ceto delle famiglie nobili di Dubrovnik. Essa viene ricordata per la prima volta in un documento del 1253 e, secondo i dati del cronista raguseo, il così detto Anonimo, si estinse nel 1348. Dopo questa data, la famiglia non compare più nei documenti d'archivio. Il primo stemma raguseo di cui si ha notizia risale al 1286, e quello riprodotto nella nostra iscrizione è il secondo stemma di cui si ha notizia e rimonta al 1336. Risulta perciò che anche questa iscrizione è una delle importanti iscrizioni ragusee del XIV secolo.